Titol de la publicació: Revista de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.
Títol abreujat: Rev. Soc. Catalana Hist. Farm.

Edita: Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.
Domicili: Carrer de Copons 4, baixos - 08002 BARCELONA
Tel. 93 304 31 90 - Tel. 691396 086 - correu electrònic: schf@wanadoo.es

Director: Xavier Sorní Esteva

Els autors tenen la responsabilitat total del contingut de les seves col·laboracions.
Queda prohibida la reproducció total o parcial per qualsevol mitjà sense l'autorització dels autors.

Impressió: Graficbisbal, S.L.L. (GISGRAF) - La Bisbal (Girona)

Dipòsit Legal: GI-1105-2006

ISSN 1887-908X

ÍNDEX

Activitats de la Societat (Maig-desembre de 2013) ..... p. 5

Fármacos reinventados (2)
Eusebi Carreras Ginjaume ..... p. 9

Sabia que...?
Núria Casamitjana ..... p. 12

Els aliments de luxe i secrets al Segle XIX
Josep Boatella ..... p. 13

Els Laboratoris del Nord d'Espanya. Època de Figueres (1914-1925)
***Francesca Niubó Prats, Mª Rosa Buhigas Cardó, Martí Pujol Forn*....** p. 25

Comentarios sobre textos actuales de interés para la historia y la profesión farmacéutica: *The selfish gene.*
Eusebi Carreras Ginjaume ..... p. 37

Ramon Jordi a l'Enciclopèdia lliure Viquipèdia ..... p. 39

Crucigrama en poció.
O mots encreuats per als amics de la història i de la ciència
Per ***Eucatisma*** ..... p. 41

Solució als mots encreuats ..... p. 42

L'edició d'aquesta Revista és possible gràcies a tots els socis, a través de les seves quotes, i també a les donacions, en concepte d'aportació als fins de la Societat, de les següents entitats:

Laboratoris ALCON, S.A.

Laboratori DR. OLIVER RODÉS

Fundació URIACH 1838

A tots, l'agraïment de la Junta Directiva en nom de tota la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.

Rev. Soc. Catalana Hist. Farm., 8 (24): 5-10 (2013). ISSN 1887-908X

ACTIVITATS DE LA SOCIETAT (MAIG-DESEMBRE DE 2013)

CONFERÈNCIES CELEBRADES

- Arbres i jardins de l'antic Egipte, a càrrec de la Dra. Mercè Gaya Montserrat, el dimecres 22 de maig de 2013.

La conferenciant, membre de la Societat, és Doctora en Farmàcia, Màster en Egiptologia, Escola d'Egiptologia Fundació Arqueològica Clos, i Membre de la Societat Catalana d'Egiptologia.

La major part de les plantes que creixen actualment a Egipte són les mateixes que hi havia durant la civilització faraònica, però hi ha hagut variacions. En els més de dos mil anys que ens separen, s'han introduït espècies i altres s'han extingit.

Es repassaren algunes de les fonts d'informació, fixant-se en els arbres i els jardins. S'observaren quins eren els principals arbres d'Egipte, els autòctons, que utilitzaven en la seva vida quotidiana, i els forasters que valoraven per les seves propietats i per als rituals dels temples. Es descobriren els principals elements dels jardins, tot mirant de copsar quins podien ser els missatges que es volien transmetre a aquells que els contemplaven.

La Redacció

CELEBRADES LES XI JORNADES D'HISTÒRIA DE LA FARMÀCIA

Amb notable èxit, tant d'assistència, de participació activa, com de contingut, els dies 25 i 26 d'octubre de 2013 se celebraren a Igualada, en el Museu de la Pell i Comarcal de l'Anoia, les XI Jornades d'Història de la Farmàcia, organitzades per la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia en col·laboració amb el Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

Circumstàncies imprevistes han demorat de moment la redacció d'una crònica de les mateixes. És d'esperar que en el proper número de la Revista pugui ser publicada.

La Comissió organitzadora

DESCANSI AMB PAU L'AMIC I CONSOCI IGNASI SARRIAS MOSSO

El proppassat 16 novembre de 2013 es produí la inesperada mort del nostre consoci i membre de la Junta directiva de la Societat, Ignasi Sarrias Mosso. Descansi en pau.

Fou durant els darrers anys un gran col·laborador de la Societat, malgrat les seves diverses activitats, com foren l'escultura i la dedicació a l'Associació Joguetmaniàtics, de la qual n'era president.

En el proper número de la Revista serà publicada una necrològica dedicada a aquest bon artista, col·leccionista, farmacèutic, company i amic.

EDICIÓ I PRESENTACIÓ DE L'EDICIÓ DE L'ESTUDI «FITES NO FARMACÈUTIQUES I FARMACÈUTIQUES DE LA VIDA D'EN JOAQUIM CUSÍ I FURTUNET (1879-1968)»

Editat per la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia, en són autors Martí Pujol i Forn, Cesca Niubò i Prats, M. Rosa Buhigas i Cardó, Jordi Dolz Santo Domingo i M. Antònia Riera Porta.

L'acte de presentació tingué lloc a Barcelona, el dilluns dia 9 de desembre de 2013, a les 18:30 h, en el Saló de sessions de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya (Carrer de l'Hospital, 56).

Intervingueren:

- L'Excm. Sr. Dr. Josep M. Ventura Ferrero, president de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya.
- L'Excm. Sr. Dr. Xavier Sorní Esteva, president de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.
- L'Excm. Sr. Dr. Martí Pujol Forn, autor.

En finalitzar l'acte, tots els assistents foren obsequiats amb un exemplar de l'opuscle.

La redacció

DIADA SOCIAL NADALENCA 2013

A primers de desembre vam rebre per correu electrònic els uns, i postal els altres, la convocatòria pel tradicional dinar de Nadal que organitza cada any la Societat i que vam celebrar plegats el dissabte 21 abans de festes.

A les 11h 50 amb total puntualitat estàvem a les escales de la porta principal de l'església de Santa Maria del Mar.

Una jova i diligent professional ens va guiar la visita.

Tots els convocats teníem ja coneixements sobre la història de la basílica, i molts d'entre nosaltres havien llegit la famosa novel·la de l'advocat Ildefonso Falcones "La Catedral del Mar".

Aquests són alguns dels detalls que la guia ens va explicar.

En el lloc que van triar per a la construcció de l'església n'hi havia hagut abans una de romana, Santa Maria de les Arenes, que en aquell temps es trobava prop de la platja.

Aixecada entre els anys 1329 i 1383, destaca per la rapidesa de la seva construcció 54 anys, només cal comparar-ho amb la Sagrada Família que amb unes tècniques molt més avançades tardarà molt més a acabar-se.

La construcció va ser obra del poble i per al poble, aquells habitants del barri de la Ribera que vivien fora les muralles de l'antiga Barcino i que rivalitzàvem amb els que vivien a l'interior que gaudien de la catedral propera. Així els ciutadans, gremis i famílies que s'havien establert en els barris de Ribera i també Vilanova del Mar van decidir construir la seva pròpia església tan gran i colossal com van poder.

El finançament van assumir-lo els mateixos habitants i en especial les famílies i gremis més rics.

La pedra blanca calcària per a la construcció la van portar els bastaixos, també anomenats macips de ribera. Des de Montjuïc baixaven les pedres de la muntanya que carregaven en barquetes i les portaven fins a la costa prop de l'indret on van aixecar l'església.

Aquests bastaixos no van cobrar cap diner per al seu treball i en record seu hi ha diverses al·legories d'ells, en cadascuna de les portes de l'entrada principal, a l'altar major i en alguns vitralls i capitells.

La basílica original estava pintada amb colors dels quals queden unes poques traces a la portalada principal i a la que dóna davant del Fossar de les Moreres.

La torra de l'esquerra està inclinada respecte de la vertical a causa del terratrèmol que patí Catalunya el dia de la Candelera de l'any 1428, que també va fer caure la rosassa central i va matar quaranta feligresos.

La guia ens fa una pregunta: Què és més gran l'alçada de l'interior de l'església o l'amplada de les tres naus?, i a continuació una segona, per què sembla més alta del que realment és?

Preguntes de segon curs difícils de contestar, ja que resulta, que té la mateixa amplada que alçada, si bé les columnes octogonals són més amples a la base que a la part superior, el que li dóna una esveltesa que a primer cop d'ull fa que aparentment se la vegi més alta que ampla.

Allí, al terra, diferents vasos sepulcrals de famílies i gremis molts d'ells del segle XVII i de després de la Guerra de Successió.

El temple va ser cremat durant la Guerra Civil, i no van deixar més que les pedres, així es van perdre tots els vitralls, els altars, el retaule i tot el que hi havia a l'interior, i els rosetons van quedar ennegrits pel fum.

Els vitralls són tots moderns, a l'entrar a la dreta n'hi ha un on es pot llegir 1958, en un altre que dóna al Fossar de les Moreres hi podem veure les figures de Felip V de Borbó al costat de l'arxiduc Carles d'Àustria, dos reis enfrontats en un mateix vitrall.

A mà esquerra i en el deambulatori rere l'altar, es pot veure un vitrall abstracte que es va fer pels Jocs Olímpics que vol reflectir la rosa de Sant Jordi, a, sobre d'aquest, un altre vitrall finançat pel Futbol Club Barcelona amb l'escut de l'equip.

Una mica més enllà en el deambulatori hi ha una sepultura del segle XVII d'un apotecari anomenat Jaume Hernàndez.

Vam sortir a fora per la porta que dóna al Passeig del Born i després vam anar cap al Fossar de les Moreres, on la guia ens va ensenyar una fotografia del pont per a vianants que hi havia allí abans de reordenar el fossar. Per aquell accés elevat i cobert entraven els nobles, autoritats i famílies riques a l'església, en lloc de fer-ho per les entrades a ran de terra.

Ens vam acomiadar de la guia i vam enfilar carrer de l'Argenteria fins a la plaça de l'Àngel, carrer Jaume I i carrer Ferran, abans d'arribar a la Rambla un carreró de nom Quintana ens portà a Can Culleretes un dels restaurants més antics del país, fundat l'any 1786.

En un pis molt àmpliament assentats ens vam aplegar 31 comensals, no hi va poder assistir el President Dr. Sorní.

La cuina correcta, la conversa excel·lent, al final un postra de gelat al whisky i un cafetó.

Vam trobar a faltar el nostre estimat consoci Ignasi Sarrias, farmacèutic i artista, assistent habitual de les activitats de la Societat mort feia poc.

Amb felicitacions de Nadal i bons desitjos per l'any 2014 ens vam acomiadar fins la pròxima reunió social.

Josep Bartomeus

Rev. Soc. Catalana Hist. Farm., 8 (24): 8-11 (2013). ISSN 1887-908X

FÁRMACOS REINVENTADOS (2)

Eusebi Carreras Ginjaume

Las administraciones sanitarias se preocupan de detectar los efectos nocivos que un determinado fármaco puede producir cuando después de su registro, se aplica a un gran número de personas. Es por ello, que a todos los que intervenimos en el proceso que afecta al medicamento e incluso a los pacientes, se nos pide denunciemos cualquier reacción adversa que presente un enfermo ante una medicación determinada. Es la concreción del "primum non nocere" pero que olvida indagar otra faceta también trascendente, el conocimiento de los posibles efectos secundarios positivos. Es por esta razón que se actúa con rapidez para restringir o prohibir la utilización de un medicamento cuando sus efectos colaterales son peligrosos para la salud, pero en cambio, se observa una gran lentitud cuando al revés, se trata de certificar oficialmente que, un fármaco en concreto, tiene otras aplicaciones que las previstas cuando su registro.

Este es el caso del Propranolol cuya acción positiva sobre los hemangiomas de los recién nacidos se puso en evidencia el año 2008 pero que todavía no tiene esta indicación aprobada en ninguna administración sanitaria.

Antes del 2008 se trataba este tipo de tumores que afectan aproximadamente a uno de cada diez recién nacidos, fundamentalmente con corticosteroides pero con resultados inciertos. Una médico francesa, Christine Léauté-Labrèze y colaboradores, trabajando en la unidad de dermatología pediátrica del hospital Pellegrin de Burdeos vieron que infantes con hemangiomas que además padecían una cardiopatía tratable con propranolol, presentaron de inmediato una mejoría notable en cuanto a la apariencia del tumor que a los pocos meses, curó totalmente y sin recidivas.

Lo más notable es que estos efectos los observaron solamente en dos casos a pesar de lo cual sospecharon que era el propranolol el causante de esta acción positiva. En la actualidad y a falta de reconocimiento oficial, esta terapéutica se utiliza "off-label" en la mayoría de hospitales pediátricos.

---

*) La primera parte de esta colaboración fue publicada en el número 22, correspondiente a Abril de 2013.

Otro fármaco reinventado y cuya última y nueva indicación no ha sido legalmente reconocida todavía es la colchicina.

El cólchico ya fue descrito por Dioscórides en su Materia Médica y pocos siglos más tarde, Alejandro de Tralles lo recomendaba como tratamiento de la gota y de los dolores articulares pero su masiva introducción en terapéutica fue debida a Benjamin Franklin que padecía gota.

En forma de tintura y polvo su presencia es constante en la formulación magistral de hasta la mitad del pasado siglo pero poco a poco el cólchico como materia médica, fue substituido por su componente principal la colchicina, alcaloide que fue extraído de los bulbos de cólchico en 1820 por Pelletier y Caventou.

Por tanto y durante muchos años la única indicación de la colchicina ha sido el tratamiento de la gota, pero en la década de los 60 del pasado siglo Goldfinger, un médico del Hospital General de Massachusetts, observó que un paciente suyo, afectado de gota y también de fiebre mediterránea familiar, mejoró de sus dos afecciones al ser tratado con colchicina, de lo que intuyó que el fármaco era también utilizable para la última enfermedad, y en 1972, en una carta dirigida al editor del N. Engl. J. Med exponía los resultados favorables obtenidos administrando colchicina a cinco pacientes diagnosticados de fiebre mediterránea familiar, después de 127 meses de tratamiento y apuntando incluso el mecanismo por el cual el fármaco actuaba, impidiendo la acción fagocitaria de los leucocitos polinucleares. Esta teoría fue posteriormente comprobada con experiencias a doble ciego sobre muchos pacientes y desde entonces está indicación está oficialmente aceptada.

Dado que la colchicina tiene efectos antiinflamatorios sobre las membranas serosas y que una de las posibles complicaciones de la fiebre mediterránea familiar es la pericarditis, parece lógico que se ensayara en el tratamiento y prevención de esta afección lo cual, ha dado lugar a muchos estudios que han demostrado suficientemente su utilidad desplazando a los esteroides utilizados anteriormente pero, pese a que estas experiencias se iniciaron ya hace años todavía esta indicación no ha sido reconocida aunque, al igual que el propranolol, la colchicina se prescribe también, “off- label” para este fin.

En todos los casos citados anteriormente –con excepción del último-, el descubrimiento de una posible nueva indicación para un fármaco determinado, conlleva una o más observaciones debidamente registradas y analizadas por un observador capaz además de imaginar qué posible nueva aplicación tiene el fármaco.

Pero no necesariamente el proceso debe ser como el descrito sino que en ciertos casos, el conocimiento profundo de las particularidades

farmacológicas del fármaco junto con el de los mecanismos que condicionan la fisiología de los diversos órganos y tejidos del cuerpo humano, permiten deducir otras posibles indicaciones para un determinado principio activo distintas a las que se aprobaron cuando su registro.

Este es el caso para citar un ejemplo, del tadalafilo. Registrado en principio como tratamiento de la disfunción eréctil debido a su marcado poder de inhibición de la fosfodiesterasa tipo 5- 10.000 veces más potente que sobre las otras isoenzimas- con lo que impide la degradación del GMPc, un mensajero celular que facilita la relajación de la musculatura lisa vascular. La enzima está presente entre otras partes del cuerpo humano, en los cuerpos cavernosos del pene y también en el músculo liso de los vasos pulmonares. Es por lo último que el tadalafilo tiene como otra indicación el tratamiento de la hipertensión pulmonar.

Actualmente existen muchos estudios demostrando que es igualmente útil para tratar la sintomatología urinaria que produce la hipertrofia benigna de próstata.

La racionalidad de esta propuesta deriva de tres observaciones muy bien expuestas por González y Kaplan en un artículo del año 2006 publicado en Expert Opin Drug Metab Toxicol. En primer lugar, que la prevalencia de la disfunción eréctil y de las modificaciones que la hipertrofia prostática benigna provoca en el tracto urinario, aumentan con la edad. En segundo que el tadalafilo –aún a dosis tan mínimas como 2,5-5 mg/día- por su mecanismo de acción, relaja la musculatura lisa del tracto urinario inferior y finalmente que existe evidencia clínica de que el tratamiento con tadalafilo mejora ambos procesos. Sin embargo hoy por hoy esta nueva indicación que puede ser muy interesante para mejorar la calidad de vida en varones mayores, no tiene todavía reconocimiento oficial.

De todo lo anteriormente expuesto se deduce que la reinvención de fármacos, si bien se produce de forma esporádica, ha venido siendo constante a lo largo del tiempo, y cabe esperar de la agudeza mental de los profesionales del medicamento que en un próximo futuro puedan descubrirse nuevas indicaciones para muchos componentes de la materia farmacéutica utilizada en la actualidad.

SABIA QUE...

... termòmetre clínic va començar a usar-se regularment durant la segona meitat del segle XIX?

Núria Casamitjana

La medicina sempre ha buscat senyals per identificar la naturalesa de la malaltia, i entre aquests senyals la febre ha tingut històricament un lloc molt destacat.

Abans del termòmetre els metges es refiaven de les mans i de la percepció del propi pacient per establir l'estat febril del cos. L'any 1592 Galileu va idear un instrument molt rudimentari per mesurar la temperatura, i uns anys després Santorio, metge italià professor a Pàdua entre el 1611 i el 1624, va mostrar interès en la temperatura corporal i va fer diversos experiments per aconseguir un termòmetre de boca, però tots els models necessitaven molta estona de permanència.

L'any 1714 Gabriel Fahrenheit inventà el termòmetre de mercuri que s'expandia i contreia de forma més ràpida. Posteriorment Herman Boerhaave (1668-1738) i els seus deixebles Gerhard van Swieten (1700-1772) i Anton de Haen (1704-1776) de l'Hospital de Viena van veure'n els possibles usos en medicina. Van Swieten va començar a usar-los a la boca i a l'aixella i De Haen va estudiar els canvis diürns en les persones sanes i va establir que la temperatura era una dada que indicava l'evolució de la malaltia. Però a part d'ells els altres metges no van mostrar-se motivats per a usar-lo.

Mentre Anders Celsius va introduir a la pràctica l'escala centígrada de mesura, i els dissenys van anar evolucionant, però l'ús clínic no va avançar.

L'any 1868 Carl Wunderlich va publicar les dades d'un milió de lectures en 25.000 pacients realitzades durant 15 anys amb un termòmetre allargat col·locat a l'aixella. Però les mides dels termòmetres encara continuaven essent un inconvenient i el temps per determinar la temperatura que era d'uns 20 minuts n'era un altre.

Ara bé, el detall amb el qual Wunderlich havia presentat els resultats juntament amb que l'any 1866 Clifford Allbutt havia dissenyat un termòmetre de només 6 polsades (uns 13 cm) més portable i capaç de donar la temperatura en 5 minuts, va acabar de convèncer la professió mèdica de la importància de conèixer la temperatura del malalt i van començar a usar-lo.

Rev. Soc. Catalana Hist. Farm., 8 (24): 13-23 (2013). ISSN 1887-908X

ALIMENTS DE LUXE I SECRETS AL SEGLE XIX

Josep Boatella
Universitat de Barcelona

Introducció

Els avenços científics i tecnològics que s'estaven produint a Europa a mitjans del segle XIX, varen propiciar, a l'igual que succeí en molts altres àmbits, un important desenvolupament de la producció i transformació d'aliments així com del coneixement de la seva composició i alguns dels seus efectes sobre l'organisme. Aquest conjunt de factors va permetre que la preparació a escala industrial de diferents tipus de productes intermedis (pólvores, destil·lats, extractes, etc.) mitjançant l'aplicació d'operacions de transformació relativament senzilles, prengués un auge que contribuiria al desenvolupament de l'elaboració industrial de medicaments ("*le pharmacien ne fabrique, ne prépare presque aucune de ses matières premières: il a tout avantage à les acheter chez le droguiste et chez le fabricant de produits chimiques et pharmaceutiques...*"), però també per al desenvolupament de la industria dedicada a la elaboració industrial de medicaments i també d'aliments (1).

Dins d'aquest context i a cavall entre els conceptes de medicament i d'aliment, zona fronterera analitzada de forma especial per una figura tant destacada de l'època com fou la de Bouchardat (1809 -1886), es varen introduir al comerç alguns productes que des d'una perspectiva actual, representen els inicis de la preparació industrial de productes dietètics, generalment amb un destacat caràcter "medicamentós", i que en certa manera, poden ser considerats com precursors d'altres que després haurien de tenir un important èxit comercial. El procés d'industrialització de la farmàcia i l'aparició de les especialitats i els remeis secrets, també va afectar, doncs als aliments amb activitat medicamentosa i als anomenats "medicaments agradables"(2), íntimament relacionats amb l'objecte d'aquest treball.

La preparació d'aquests productes intermedis, es va desenvolupar principalment a França on, per motius diversos, varen destacar figures de tanta envergadura com Payen (1795-1871), Menier (1795 - 1853) o Dorvault (1815-

1879), entre d'altres. La personalitat de Payen destaca per ser el descobridor, juntament amb Persoz (1805-1868), de l'activitat de les diastases i la formació de dextrines a partir del midó(3). El coneixement d'aquest àmbit es va veure molt reforçat en continuar el negoci dedicat a la preparació de sucre de remolatxa, gelatina i d'altres productes químics que el seu pare tenia a Grenelle. Per la seva banda, Menier també va dedicar-se a la preparació de pólvores, farines i sèmoles, per a l'elaboració de medicaments i productes de drogueria, molta de grans, fabricació de xocolata en preses i en pols, etc. Ell, fou el fundador d'una empresa emblemàtica i de gran envergadura econòmica que, finalment, fou adquirida per la firma Nestlé(4).Finalment, la figura de Dorvault, prou coneguda per la redacció de la seva obra enciclopèdica "L'officine" (1844) i la creació de la Pharmacie Centrale, destaca per ser el distribuïdor d'un gran nombre de substàncies destinades a la preparació de medicaments i al mon de la drogueria ("*il souhaitait transformer son officine, en une vaste pharmacie de détail*")(5).

Els coneixements d'Anselm Payen el motivaren a publicar, l'any 1856, l'obra titulada "*Des substances alimentaires et des moyens de les améliorer, de les conserver et d'en reconnaitre les altérations*", en el pròleg de la qual comenta l'estat del desenvolupament d'aquests àmbits amb les següents frases: "*De nos jours, les progrès rapides des sciences appliquées, et plus particulièrement de la chimie médicale, agricole et manufacturière, ont permis d'aborder et de résoudre les problèmes relatifs a l'alimentation salubre des homes... que la grande Exposition internationales de 1855 a mis en lumière, et plus particulièrement encore les nouveaux procédés de conservation des viandes et du bouillon concentré, inventés par M. Martin de Lignac, les innovations apportées par M. Chevalier Appert dans la fabrication des diverses conserves alimentaires, et l'amélioration introduite chez MM. Chollet et Com., dans la préparation des légumes desséchées…*"(6).

Un capítol d'aquesta obra està encapçalat pel curiós i suggestiu títol d' "*Aliments de luxe*". Payen justifica la utilització d'aquesta expressió definint les raons que sustentaven el concepte: a) el seu preu, b) els seu escàs pes en el model de consum habitual de l'època, c) la petita quantitat que, normalment, se'n ingeria i d) l'especial composició d'alguns d'ells, tot advertint d'antuvi: "*dans cette confiance on pourrait être porté à en faire un usage trop exclusif....Il était utile de prémunir le public contre ces inconvénients, qui peuvent, en certains cas, acquérir les proportions d'un véritable danger*".

Possiblement, degut a la novetat i importància d'aquest assumpte, el farmacèutic Ramon Marqués Mata, va traduir i publicar a la premsa professional el nostre país aquest capítol del llibre de Payen, si bé que modificant, per addició o supressió, alguns paràgrafs de l'original: "*Podrá parecer inútil... el ocuparse*

de ellos, porque muchas persones que los compran buscan solo satisfacer una fantasía...cuando le es imposible al revendedor y consumidor adivinar su naturaleza ni la composición, ni las propiedades de ninguno de sus componentes… Como los farmacéuticos extranjeros consideran a estos compuestos como verdaderos medicamentos... Nada diría de ellos si su composición constase de elementos mas nutritivos…pero como nos vienen... envueltos con el velo del mas impenetrable misterio examinaremos... llamados de muy nutritivos y tenidos como medicamentos..." (7)(8).

Uns pocs anys més tard, Debay(9) també es fa ressò d'aquest tipus de productes (els mateixos que havien estat enunciats per Payen) si bé que ampliant la descripció i comentarissobre els mateixos en funció de noves dades disponibles. Ara però, encapçala el capítol corresponent amb el títol "*De quelques aliments secrets, exploités par l'industrie*". Declara que tracta aquests aliments amb l'objectiu de denunciar la seva ineficàcia curativa i l'engany que suposen en la majoria de casos. "*Nous consacrons ici un chapitre à la description de quelques produits alimentaires tenus secrets, et dont le prix exorbitant donnerait à croire, soit à leur rareté, soit à leur excellence; mais qui, par le fait, sont exactement les mêmes que ceux dont on use journellement*".

Els productes inclosos en aquestes dues publicacions foren els següents:

Racahout dels àrabs i Palamoud

El Racahout, *"fécula o polvo... que se dice ser compuesto de la bellota de una encina exótica (el palamoud de los árabes...)"*(10), apareix a la premsa espanyola l'any 1839 (11) en una nota en la que s'analitza la seva composició, fent èmfasi en el seu valor nutritiu. Debay descriu la seva composició (farina de Salep de Pèrsia (gèneres *Orchis* i *Ophrys*), cacau, aglans dolces d'Àsia, fècula de patata, farina d'arròs, sucre i vainilla) i també la d'un producte semblant, el Palamoud (cacau, farina d'arròs, sàndal vermell, fècula de patata). Això no obstant, ben aviat es va veure la variabilitat de les fórmules ("*con lo que se ve que no se guarda con exactitud la proporción de las sustancias... a fin de que todos mis comprofesores puedan prepararlo y no tengamos que ser feudatarios del estrangero en una composición que no requiere habilidad alguna..."*(12). El laboratori Delangrenier de París elaborava un racahout (**Imatge 1**), que sempre va estar envoltat d'un cert caire exòtic tant per la seva composició com per que en la seva publicitat es feia esment del seu consum habitual en la cort del sultà ("potage des sultans"). Aquest preparat es va anunciar àmpliament a la premsa espanyola fins a finals de segle: "*Unico alimento aprobado por la Academia imperial de medicina de Paris... Restablece los enfermos del estómago o de los intestinos; fortifica las señoras y los niños;*

Imatge 1.- Postal publicitària de principis del segle XX, corresponent a productes elaborats per la firma francesa Delangrenier (Paris). En el revers del document es relacionen: el "Racahout de los árabes, la pasta pectoral y el jarabe pectoral de Nafé y las grageas toni-nutritivas", i s'assenyala que poden trobar-se en "todas las boticas de las Américas" (Col·lecció de l'autor).

y por sus propiedades analépticas protege de la fiebre amarilla o tifoide y de las enfermedades epidémicas... Delangrenier es el único que posee las recetas de las preparaciones..."(13).

En funció de les fècules emprades, també es comercalitzavn altres productes semblants com la Kaiffa de Oriente ("*Alimento para señoras y niños... muy agradable al paladar. Es prefeible al chocolate y a todas las pastas y harinas*")(14), el Tanacoub, el Palmyrène, l'Allataïm, el Wakaka de les Indies o la Dictamia.

Ervalenta Warton, Revalenta aràbiga i Revalescière Du Barry

Anunciada des dels primers anys de la dècada del 50, com a producte exòtic procedent de l'Índia, l'Ervalenta (**Imatge 2**) era un preparat elaborat per Warton a París ("*De todas las imitaciones que se han hecho de este deliciosos específico, el unico verdaderamente higiénico, ninguno ha llegado a la pureza, o mejor dicho, a la perfección de la Ervalenta*"(15).

Les virtuts que se li atribuïen eren molt diverses gràcies a la seva eficàcia, segons els seus preparadors, en el tractament de trastorns digestius, malalties

ERVALENTA

WARTON.

De todas las imitaciones que se han hecho de este delicioso específico, el único verdaderamente higiénico, ninguno ha llegado á la *pureza*, ó mejor dicho, á la *perfeccion* de la Ervalenta.

De ella sola se puede decir, sin engaño, que cura *sin medicamentos* el estreñimiento más inveterado, malas digestiones, diarrea, flatos, flemas, dolores de cabeza y del hígado, y todas las enfermedades crónicas del estómago.

La agencia franco-española, Sordo, 31, sirve los pedidos. (A)

Imatge 2.- Anunci de la Ervalenta publicat a "La mañana", l'any 1878 (15).

del fetge, del cor, vies urinàries, hemorroides, palpitacions, migranya, etc., sovint certificades per les opinions de metges i amb declaracions de persones guarides. No obstant, la composició del producte era senzillament la de farina de llenties (*Ervum lens*) sense pericarpi.

La gran competidora d'aquest producte fou La Revalenta aràbiga (**Imatge 3**), elaborada por Du Barry de Londres i anunciada com una agradable farina medicinal i de qualitat superior a l' Ervalenta de Warton i a l´"Aràbiga de Neville"(16).

Curacion radical de las enfermedades y debilidades,

SIN MEDICINA, NI DOLOR, NI GASTO.

LA HARINA CURATIVA Y FORTIFICANTE LLAMADA

LA REVALENTA ARABIGA,

EL MEJOR ALIMENTO PARA LAS PERSONAS ENFERMIZAS Y PARA LOS NIÑOS.

Imatge 3.- Anunci de la Revalenta aràbiga publicat a "La España", l'any 1854 (16).

Payen també opina sobre aquest preparat i comenta que una comissió sanitària constituïda a Londres per tal d'esbrinar la seva composició, va dictaminar que en la formulació de la revalenta hi figurava, efectivament, farina de llenties, si bé que conjuntament amb d'altres (pèsol, blat de moro, sorgo o fenigrec), sèmoles d'avena, d´ordi i sal.

També es comercialitzava una "Revalenta concentrada", qualificada per Payen com una exageració "refinada i concentrada", amb l'únic objectiu d'augmentar-ne el seu preu.

Cal comentar que l'any 1854 un hereu de Warton va denunciar als hereus de Du Barry per tal d'obtenir el domini de la paraula "revalenta" per considerar-la un plagi de la d'"ervalenta". El demandant va guanyar el litigi i és per això queaixò que a partir del 1855, la revalenta va denominar-se a França, "Révalescière Du Barry".

La premsa farmacèutica de l'època també es va fer ressò de les opinions de Payen i Debay sobre el veritable valor terapèutic d'aquest producte. En aquest sentit podien llegir-se alguns comentaris crítics com ara(17) "*...el seductor anuncio de esta sustancia alimenticia, a la cual se atribuyen propiedades higiènicas y medicinales que harian de ella un tesoro si fueran ciertas... En apoyo de lo que son, cita el anuncio varias curaciones verificadas alla lejos, lo cual nos recuerda, por si acaso tiene aplicación, lo de*:

"El mentir de las estrellas
es muy seguro mentir;
porque niguno ha de ir
a preguntarselo a ellas."

Sèmola de nyams i Solanta

Amb el nom de nyams (cast. ñame, fr. *igname*) es designen de forma genèrica, els tubercles d'ús alimentari de diverses espècies del gènere *Dioscorea*. Aquest producte té una composició semblant a la d'altres tubercles com ara la papa, la batata o la yuca.

A banda del seu valor nutritiu, avui se li atribueixen diferents virtuts com depuratiu, reforçador del sistema immunològic, útil en tractament de l'artritis, etc., degut al seu contingut en compostos bioactius (anàlegs dels estròg ens, p. ex.).

De consum habitual a diferents contrades d'Amèrica, també era aliment principal a l'illa de Fernando Poo, si bé la seva introducció a la metròpoli espanyola fou molt reduïda.

Els natius en preparaven sopes (farinetes) i també els menjaven cuits a la brasa, al forn, etc. En aquest cas, el caràcter exòtic destacaba pel seu origen, malgrat que, segons sembla, el seu preparador ben aviat va substituir la fècula de nyam per la de patata (*Solanum tuberosum*) en el producte anomenat Solanta: "*...On vend sous le nom de solanta, ou semoule d'igname, un produit uniquement composé de fecule de pomme de terre, mais d'un prix bien plus élevé, ce qui, aux yeux de certaines personnes, est une garantie suffisante de qualités supérieures"*(18).

Imatge 4.- Anunci de les pastes i xarops Delaroi publicat a "Le Tintamarre", l'any 1853 (20).

Pastilles i xarops nutritius

El desenvolupament de nombrosos "medicaments agradables" (xocolates, pastilles i confits, bescuits, vins, llimonades, etc.) (19) va provocar l'aparició d'un nou concepte, com és el de la "Confiteria higiènica". El seu significat era el de la preparació d'alguns productes relacionats amb aquest àmbit, amb activitat preventiva o curativa però que les operacions necessàries per a la seva elaboració es trobaven, en la majoria dels casos, certament allunyades de la pràctica habitual de l'oficina. Així doncs, des de la meitat del segle XIX, en els formularis de farmàcia ja es mencionaven alguns preparats d'aquest tipus i ben aviat en varen aparèixer alguns elaborats a escala "industrial" com ara les "*Pâtes et sirops nutritives Delaroi*" (**Imatge 4**) o les pastilles d'osmazom (pasta elaborada amb sucre, gelatina i extracte de brou) de la casa Bourgeois, per exemple(20).

Uns anys més tard, també a Espanya, s'anunciava a la premsa diària, el laboratori químic i la botica de D. Manuel R. Hernández, "*especilizado en jarabes, pastas y pastillas nacionales y extrangeras. Entre otras, pastillas de goma, malvavisco, caracoles, carraghen, líquen, tolú, tridacio, ipecacuana i regalíz"*(21). Algunes d'aquestes preparacions, es varen consolidar definitivament, i adquirir molta popularitat, quan, l'any 1905, Charles Riley Maynard va preparar de forma industrial les "*wine gums*" (preparades amb vi fermentat, després substituït per gelatina i un espessant), que després donarien lloc a les pastilles de goma ("Gominoles").

Segons Payen, les pastilles i els xarops (productes anàlegs) elaborats per Delaroi i d'altres semblants, si bé podien estar més o menys indicades per a oradors, professors i viatgers, en realitat no tenien cap mena de valor nutritiu ni fortificant i per tant, calia considerar-los senzillament, com a una mena de

llaminadura. Per contra, en la seva publicitat es feia referència a l'opinió de "La Revue Medicale" sobre els mateixos: "*Il ne peut qu'être avatageux, en effet, d'introduire dans l'économie, sous quelque forme que ce soit, des principes nutritifs; et nous sommes tentés d'engager les inventeurs de la pâte et du sirop nutritifs Delaroi à compléter leur oeuvre, en corrigeant, si cela est possible, les principaux produits de la confisserie par une addition , savamment combinée, des éléments assimilabbles fournies par les substances animales alimentaires*"(22).

Fècula exòtica, tresor de l'estómac

Malgrat les pretensions de la denominació d'aquest producte, cal dir que la seva composició era ben simple: salep, blat de moro, ordi perlat (abrillantat) i pa de sèmola torrada. El mateix Payen diu però que en realitat s'hi afegia farina d'ordi i que quant a la de salep de Pèrsia, en realitat no hi era present. És per això que en alguns tractats de l'època es feia referència a aquesta fècula de la següent forma: "*Nom donne par un charlatan contemporain a une preparation, suivant les prospectus, de propriétés digestives et nutritives éminentes, et qui, d'àpres le chemiste Payen, n'est q'une melange...*".

Per altra banda, banda i segons Fonsagrives, sembla que aquest producte formaba part de la preparació anomenada "Allataïm du Harem", que Dourvault descriu com una preparació anàlega al Racahout(23).

Xocolata "binutritiu"

La xocolata fou un dels productes productes més emblemàtics de "confiteria higiènica" i un ingredient freqüent dels "medicaments agradables", gràcies a las propietats organolèptiques que conferia als remeis. Amb posterioritat a les aportacions que en aquest sentit feren els farmacèutics i socis Debauve (1757-1836) i Gallais (1787-1838) quan al desenvolupament de xocolates medicinals o higiènics i al reconeixement, en alguns casos, de la seva eficàcia terapèutica (24), aquests productes varen gaudir d'un èxit considerable, de tal manera que, a meitats de segle, eren nombroses les preparacions d'aquest tipus (amb pólvora de carn, ferruginós, amb sals de Vichy, carabassa, amb magnesi, osmazoma, liquen d'Islàndia, amb flor de taronger, llet d'ametlles, amb santonina, oli de cotó, etc. (25).

Una d'aquestes preparacions força curiosa fou l'anomenat "*Chocolat bi-nutritif*", introduït els anys 50, també per Delaroi (**Imatge 5**), i que fou objecte d'una intensa campanya publicitària. En aquest cas, Payen, a banda de denunciar el seu elevat cost, dubtava sobre la presencia efectiva o en tot cas que la concentració de sucs d'origen animal ("*juice de poulet*") en el producte

Imatge 5.- Etiqueta de la xocolata bi-nutriva Delaroi.
(Gallica. Bibliothèque nationale de France).

fos suficient per modificar el seu valor nutritiu de forma significativa, a banda de denunciar el seu elevat cost.

No obstant, l'any 1853, el "*Chocolat bi-nutritif*", s'anunciava a la premsa madrilenya amb aquest tipus de missatges: *"...una Sociedad de hombres honorables y científicos… consiste en dar a los dulces hasta aquí poco sanos, propiedades altamente saludables... Los principales productos de la confitería higiénica son: …y 2º un chocolate enteramente nuevo que califican sus autores de binutritivo que recomiendan tres cualidades esencialisimas: delicioso sabor, principios nutritivas en abundancia y facilísima digestión y en fin confites, pastillas, y dulces de todas clases preparados según un sistema particular cuya superioridad bajo todos los conceptos es incuestionable e inatacable*". Curiosament en la etiqueta es feia constar en el text: "*bajo el patronato y la dirección de una sociedad de médicos*" (26) (27).

Comentaris finals

1) A partir del primer terç del segle XIX, s'inicià el desenvolupament d'un tipus de productes alimentosos amb caràcter medicinal i elaborats per

una incipient indústria, en general, molt lligada amb el món de la farmàcia. Aquest moviment, es va produir bàsicament a França i fruit d'ell van aparèixer un conjunt de productes que, a l'igual que succeí amb les especialitats de l'època, molts d'ells van tenir un caràcter "secret" quan a la seva composició.

2) La gran majoria d'aquests preparats, varen arribar de forma relativament ràpida a Espanya, essent distribuïts en oficines de farmàcia i, en alguns casos, també en drogueries.

3) Aquests productes reberen inicialment la denominació específica d'"aliments de luxe" per part de Payen, que la justificà fonamentalment en base al que avui anomenaríem la seva relació "qualitat–preu". La seva qualitat estava sustentada pel caràcter exòtic dels ingredients en alguns casos, o bé per la composició i formulació particular en d'altres. Quan al cost, Payen en va fer un estudi econòmic comparatiu obtenint dades com ara que mentre 1kg de pa costava a Paris, entre 60 cèntims i 1 franc, una quantitat equivalent de Racahout dels àrabs tenia un preu de 16 francs, 10 la Revalescière du Barry o 66 les pastilles d'osmazom (6).

4) En tots els casos, en base a la seva composició i als coneixements de l'època, cal concloure que el seu valor nutritiu no era remarcable d'una forma especial, ni ho eren tampoc les seves propietats, presumptament terapèutiques. Principalment es tractava de farines, sèmoles i fècules, envoltades d'un caràcter exòtic.

5) Malgrat això, cal reivindicar per alguns d'aquests productes el seu caràcter innovador i especialment precursor d'altres que després haurien de tenir un gran èxit comercial, com per exemple la Cerealosa, Belloto, Maizena, Fosfatina, etc., entre molts d'altres, alguns del quals encara són avui plenament vigents.

6) Finalment cal destacar que aquest tema, és una vegada més un magnífic exemple de les relacions entre la Bromatologia i la Farmàcia, del concepte d'aliment–medicament i del que després han estat els temes relacionats amb els aliments i l'alimentació i el món de la Farmàcia.

Bibliografia

(1) Rodríguez R., González A. (2005) Entre el arte y la técnica. Los orígenes de la fabricación industrial del medicamento. Estudios sobre ciencia nº 38. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid.

(2) Boatella J. (2008) Els medicaments agradables (s. XIX): noves relacions entre la Farmàcia i la Bromatologia. Rev. Soc. Catalana Hist. Farm. 3, 9: 25-32.

(3) Adrian J. (1994) Les pionniers français de la science alimentaire. Tec & Doc. Lavoisier. Paris.

(4) Messence G., Logre B. (2005) Chocolat Menier. Evitez les contrafaçons!. Du May. Boulogne-Billancourt.
(5) Thiercelin P. (2006) François Dorvault au service de ses confrères. These pour le Diplôme d'Etat de docteur en Pharmacie. Université de Nantes.
(6) Payen A. (1856) Des substances alimentaires et des moyens de les améliorer, de les conserver et d'en reconnaitre les altérations. 3ª ed. L. Hachette et Cie. Paris.
(7) Marqués R. (1859) Alimentos de lujo. El droguero farmacéutico, IV, 61, de 15 de marzo: 6.
(8) Marques R. (1859) Alimentos de lujo. Conclusión. El droguero farmacéutico, IV, 65, de 15 de mayo: 6.
(9) Debay A. (1860) Hygiène alimentaire. Histoire simplifiée de la digestion des aliments et des boissons. E. Dentu. Paris.
(10) Cadet de Gassicourt C.L. (1839) Formulario majistral y memorial farmacéutico. Tomo I. Jose Matas y de Bodalles. Editor. Barcelona.
(11) Anònim (1839) Racahout de los árabes. Boletín de medicina, cirugía y farmacia. 20 de junio: 6.
(12) Gay J.P. (1855) Formulaire des medicaments agréables. J.B. Baillière. París.
(13) Publicitat (1864) La Libertad, 341, de 20 de diciembre: 4.
(14) Publicitat (1848) El Heraldo, de 18 de agosto: 4.
(15) Publicitat (1878) La mañana, III, 747, de 11 de julio: 4.
(16) Publicitat (1854) La España, 1964, de 27 de agost: 4.
(17) Revalenta Barry (1867) La Unión farmacéutica, II, 24, de 1 de noviembre: 8.
(18) Cyr J. (1869) Traité de l'alimentation dans ses raports avec la physiologie, la pathologie, et la therapéutique. J.B. Baillière et fils. Paris.
(19) Gay J.P. (1856) Formulario de los medicamentos agradables que acompaña la Farmacopea de Mompeller. Trad. D.R. Ruiz. Imp. Manuel de Alvarez. Madrid.
(20) Publicitat (1853) Le Tintamarre, de 2 de janvier: 12.
(21) Publicitat (1870) Laboratorio químico i botica de D. Manuel R. Hernández. La Esperanza, de 18 de mayo: 4.
(22) Dusser M. (1853) L'officier Ministeriel, 64. Paris.
(23) Favre J. (1902) Dictionnaire universel de cuisine partique. Encyclopedie ilustrée d'hygiène alimentaire. Crété. Paris.
(24) Mercier J. (2007) La tentation du chocolat. Racine. Bruxelles.
(25) Khodorovsky K., Robert H. (2004) Le chocolat. Le Cavalier bleu. Paris.
(26) Publicitat (1853) Confiteria higiénica. El Heraldo, de 5 de abril: 4.
(27) Publicitat (1853) Confiteria higiènica. El clamor público, 1 de enero: 4.

I. SARRIAS 2008 **I. SARRIAS 2009**

VENTURÓS 2014!

Rev. Soc. Catalana Hist. Farm., 8 (24): 25-36 (2013). ISSN 1887-908X

ELS LABORATORIS DEL NORD D'ESPANYA. ÈPOCA DE FIGUERES. (1914-1925)

Francesca Niubó Prats, Mª Rosa Buhigas Cardó, Martí Pujol Forn.
Museu Cusí de la Farmàcia, El Masnou (Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya).

Resum

Es documenta la primera època dels Laboratoris del Nord d'Espanya, des que van ser inaugurats a l'any 1914 fins al 1925, data en que els propietaris, per qüestions logístiques, van decidir que s'havien d'apropar a Barcelona. Van comprar uns terrenys al terme municipal del Masnou, per construir un laboratori i poder traslladar tota la instal·lació industrial que hi havia a Figueres. Al 1925 els Laboratoris del Nord d'Espanya van començar la seva activitat al Masnou, donant-se per tancada l'etapa de Figueres.

Resumen

Se documenta la primera época de los Laboratorios del Norte de España, desde que fueron inaugurados en 1914 hasta 1925, fecha en que los propietarios, por cuestiones logísticas, decidieron que debían acercarse en Barcelona. Compraron unos terrenos en el término municipal de El Masnou, para construir un laboratorio y poder trasladar toda la instalación industrial que había en Figueras. En 1925 los Laboratorios del Norte de España comenzaron su actividad en El Masnou, dándose por cerrada la etapa de Figueras.

Summary

This article refers the early days of "Laboratorios del Norte de España", from they were opened in 1914 until 1925, when the owners, for logistical reasons, decided to move closer to Barcelona. They bought some land in the municipality of El Masnou, to build a laboratory and to transfer the entire plant from Figueras to Barcelona. In 1925 "Laboratorios del Norte de España" began its activity in El Masnou, considering closed Figueras period.

Paraules Clau: Laboratoris Nord Espanya, Cusí, Farmàcies antigues, Indústria Farmacèutica.

INTRODUCCIÓ

Tal com va explicar el Sr. Cusí en la primera edició d'un catàleg d'Especialitats de la Moderna Farmàcia Cusí (1), el laboratori que tenien a la part del darrera de la Moderna Farmàcia se'ls va fer petit i per tal de poder treballar en millors condicions, van comprar un local al carrer Sol d'Isern cantonada Eres de la Vila per ampliar el laboratori annex a la farmàcia. En la secció de Notícies de la Veu de l'Empordà (2) del dia 20 de juny de 1914 s'anuncia aquest nou laboratori: "*Aquestos dies ha onejat la bandera catalana en senyal de cobrir-se l'edifici que'l reputat farmacèutic D. Joaquim Cusí destina a Laboratori de sos acreditats específics i especialitats. Quins específics i especialitats després d'haver sigut objecte d'innombrables impresos solts, frasqueria i petits catàlegs, estan ja aplegant-se en un volum curullat de gravats únic en son gènre en la nostra parla*[1]*. Del nou laboratori sols direm per are que ocupa un espaiós i molt orejat edifici del carrer Sol d'Isern cantonada al d'Eres de'n Vila, reservant-nos per més endavant els detalls de la superba instal·lació"*. Segons el Registre de la Contribució industrial, va ser donat d'alta el 16 de juny de 1914 (3).

Per a l'obertura d'un Laboratori Farmacèutic, no s'ha trobat cap legislació ni normativa, ja que les Ordenances de 1860 encara vigents al 1914, no anomenen per res els fabricants de medicaments, en canvi, si que hi surten els fabricants de productes químics quan parlen del comerç de drogueries[2] (4). Entenem doncs que es devia considerar només com una ampliació del laboratori annex a la farmàcia, sense cap mena de requisit addicional.

Al laboratori nou, batejat com a Laboratorios del Norte de España, el Sr. Joaquim Cusí comptava amb la col·laboració del seu germà Carles Cusí Furtunet, qui s'ocupava de la direcció dels Laboratoris durant l'època en que coexistien amb la Moderna Farmàcia Cusí (5).

Al començament, en l'edifici nou s'hi fabricaven quatre especialitats, la Pomada Cusí a l'òxid groc de mercuri, l'oli gris Cusí, l'Oli de Calomelanos Cusí i l'Hemometina Cusí, tal com refereix el periodista Sr. Eubuli, en el seu article, que defineix aquest nou local com a Laboratori de productes químics de la Farmàcia Cusí (6). En el primer pis del dit local és on hi havia instal·lades les màquines per fabricar les esmentades especialitats, entre elles un molí

1) Es refereix al catàleg d'especialitats de la Moderna Farmàcia Cusí datat del 1913 (1).
2) Fins al 1940 amb "Decreto de 5 de junio (boe 26 de junio) sobre elaboración e importación de Especialidades farmacéuticas", no es troba legislació sobre laboratoris de fabricació de medicaments.

triturador de tres cilindres que havien adquirit a la casa Karl Seeman d'Alemanya, i que es feia servir per preparar la Pomada Oftàlmica (5).

A finals de 1914 es va demanar, mitjançant un "*Preg al Ajuntament Ilustre de Figueras*" sol·licitat per J. Cusí i firmat p.p. per Carlos Cusí, instal·lar "*un electromotor de tres cavalls de forsa per la elaboració de productes farmacèutics i especialitats en el Laboratori que posseeix en la casa nº 2 del carrer Sol d'Isern cantonada Heres de la Vila*". L'Ajuntament en la sessió del 4 de Febrer de 1915, va respondre "*Se acuerda a acceder a lo solicitado, debiendo colocarse lo mismo al motor que los demàs aparatos de transmisión de fuerza y maquinaria, á distancia cuando menor, de cincuenta centímetros de toda pared medianera o predio[3] vecino- firmat García*" (7).

Continuant amb la descripció del Laboratori del carrer Sol d'Isern amb la col·laboració del Sr. Cusí (6), l'articulista ens explica que tenen un aparell fet a Figueres, el qual amb l'ajut de l'electricitat, barreja l'òxid groc de mercuri i la lanolina. També hi ha un laminador mecànic que assegura la perfecta homogeneïtzació de la Pomada òxid groc de mercuri un cop finalitzada. Al costat d'aquestes màquines hi ha una nova instal·lació per a la fabricació de comprimits que estarà especialment destinada a l'elaboració d'una nova especialitat encara no llençada al mercat: els oftalmoloides, preparats en forma de pastilles per ser dissoltes en la secreció lacrimal, de manera que s'aprofiti íntegrament la força curativa del medicament.

A l'abril de 1916 D. J. Cusí apotecari[4] va demanar permís municipal per instal·lar una caldera de vapor de quatre cavalls, un aparell de buit, un alambí, banys Maria i altres aparells per poder elaborar el productes farmacèutics; aquesta sol·licitud l'acaba amb la frase "*El firmant no dubta obtenir el permís demanat de la rectitud d'aquest Ajuntament. Firma J. Cusí*"(8). A la Veu de l'Empordà del mes de maig va sortir un anunci de l'Alcaldia constitucional de Figueres en el qual es feia constar que el Sr. Cusí havia sol·licitat instal·lar tots aquells aparells, i que això es feia públic, perquè "*dentro del termino de quince días, a contar desde el siguiente al de la publicación de este anuncio, puedan presentarse contra dicha instalación las reclamaciones que se juzguen oportunas. Figueras 8 de mayo de 1916- El Alcalde M. Pujulà"*(9). No es devien presentar al·legacions, ja que l'Ajuntament, en la sessió del 21 de Juny de 1916 respon: "*Se acuerda acceder a lo solicitado, debiendo darse exacto*

---

3) Heretat, solar o possessió immoble, sobretot la situada al camp. Enciclopèdia catalana.

4) Aleshores també regidor de Figueres per la UFNR (Unió Federal Nacionalista Republicana).

cumplimiento à cuanto dispone el titulo III de las Ordenanzas Municipales. Firmat- García"(8).

Tornant a les instal·lacions del laboratori, i sortint de la part on es preparaven els medicaments, hi havia les oficines de correspondència i comptabilitat, i una sala on hi havia un estol de dones que s'ocupaven de l'embalatge dels productes Cusí i de tot el que era la part de propaganda. En els baixos del local s'hi trobava el Laboratori de productes químics amb una caldera per a la producció de vapor d'aigua, indispensable per a la fabricació de moltes matèries. Al soterrani hi havia el magatzem d'embalatges i vidre.

En l'època en que el Sr. Cusí estava a la Moderna Farmàcia, va anar preparant tota classe de medicaments, però l'èxit que va assolir amb la Pomada oftàlmica òxid groc de Mercuri, va fer que el seu projecte de futur s'inclinés cap a la oftalmologia. Efectivament, ja en època de la Moderna Farmàcia, i degut a la perfecció de la pomada oftàlmica, el Dr. Barraquer els va fer a mans una relació dels membres de la Societat Francesa d'Oftalmologia, associació formada per oculistes de diferents països. A tots ells els van enviar mostres de pomada oftàlmica i molt d'ells van voler assajar-la. Aviat els arribaren comandes de Bèlgica, Egipte, Suïssa i altres nacions. Això va fer que decidissin anomenar representants dins i fora d'Espanya (4). Hem trobat com a testimoni una carta de resposta per part del laboratori a uns senyors es devien oferir per fer de representants a Andalusia, contestant que ja tenen representants per aquesta zona, però els indiquen les condicions comercials en cas de que volguessin ser comissionistes, i incloguessin els productes Cusí en la llista de les seves representades (10).

La feina ben feta es veia compensada quan es rebien testimonis de bondat, cartes en que comunicaven al Sr. Cusí que el producte (pomada oftàlmica, oli gris), anava molt bé i demanaven que els fossin enviades més mostres (11).

A mitjan de 1917 i degut a la gran empenta que portava el Laboratori, van decidir traspassar la Farmàcia davant la impossibilitat de fer cap a les dues instal·lacions. El traspàs va oficialitzar-se l'onze de gener de 1918, no obstant i això, fins al 1920 el Sr. Cusí va estar pagant la Contribució Industrial de la Farmàcia (12).

No sabem quin va ser el motiu pel qual els Srs. Cusí van decidir instal·lar una impremta en el laboratori. Va ser adquirida durant la guerra del 14, al Sr. Duran i Desumvila, editor de la Gaseta farmacèutica. Constava d'una Marioni, una Minerva de edal, una guillotina, una cosidora i caixes i tipus. Al cap de poc temps, es va ampliar l'impremta amb la compra d'una màquina Monopol, de tintatge pla i més tard amb dues Princeps, també de tintatge pla i marcador mecànic (5). Es donà d'alta de la Contribució industrial per tenir una impremta amb tres màquines el desembre de 1923 (13).

Al 1918 van decidir acostar-se a Barcelona, prop de la Universitat. Com que els agradava la natura, van comprar una finca coneguda com el Mas Antich, situada al terme municipal del Masnou a 15 kilòmetres de Barcelona (5).

Al 1920 s'incorporà a les feines del Laboratori, Rafael Cusí Furtunet, cosí germà de D. Joaquim i D. Carlos. D. Rafael era Doctor en Farmàcia per la Universitat de Barcelona i especialista en comprimits i pomades dèrmiques.

Durant el 1921, el Sr. Joaquim Cusí i el seu cosí Rafael van anar de viatge per França, Suïssa i Alemanya per comprar màquines pel nou laboratori del Masnou. De passada, van fer gestions en clíniques d'Oftalmologia d'Alemanya i Suïssa, per donar a conèixer les especialitats Cusí i per a donar a conèixer l'aparell Erisifac del Dr. Barraquer, del qual se'n havien emportat un exemplar per fer demostracions. Aquest aparell servia per a l'extracció de la cataracta (14).

Carta enviament a un oftalmòleg de Colòmbia (1924).

CATÀLEG D'OFTALMOLOGIA DELS LABORATORIOS DEL NORTE DE ESPAÑA (L.N.E.) (15)

El primer recull imprès de medicaments oftàlmics que s'ha trobat és un llibret de 8 pàgines, que va acompanyat d'una carta en la que es pot llegir: "*Hasta el presente teníamos dispersos en distintes hojas y por grupos según su forma farmacéutica, los diferentes productos oftálmicos de nuestros Laboratorios. Esto llevava al señor oculista a una confusión resècto al número y forma de nuestras Especialidades. A fin de lograr sin esfuerzo un completo conocimiento de las mismas, las hemos reunido en un carnet del que acompañamos un ejemplar. Tiene el librito una forma adecuada para que pueda ser guardado en la cartera y consultarlo cuando se presente la ocasión*". Ni en el llibret ni en la carta hi ha una data que permeti ubicar-los en el temps.

Al 1919 es publica la primera edició el Catàleg d'Oftalmologia dels Laboratorios del Norte de España, Figueras, Cataluña, amb tipografia dels mateixos laboratoris. En el pròleg s'explica que els Laboratoris "*estan dedicats*

d'una manera especial a la Oftalmologia i com que s'ha multiplicat el número i varietat de medicaments destinats a aquesta especialitat, això ha portat a confusió als senyors oculistes, per la qual cosa, s'han reunit tots els preparats en un catàleg clar i extens, de tal manera que els senyors Oftalmòlegs puguin triar d'entre tots ells els que més s'acomodin a la seva pràctica professional"**.** El catàleg inclou medicaments, estris i aparells per a l'Oftalmologia. D'aquest catàleg en el Museu Cusí de la Farmàcia hi ha exemplars en francès, anglès i italià.

Quan es compara el contingut del catàleg no datat que atribuïm al 1913 i el de 1919, veiem que l'enfoc que es dóna a l'un i a l'altre és completament diferent. Mentre el catàleg de 1913 conté medicaments per les diferents dolències que poden escaure a una persona, explica que ha de fer per aliviar-les o curar-les i és un catàleg de medecina general, el de 1919, només d'oftalmologia, està fet per grups terapèutics i conté les diferents especialitats farmacèutiques que s'utilitzen en cada grup.

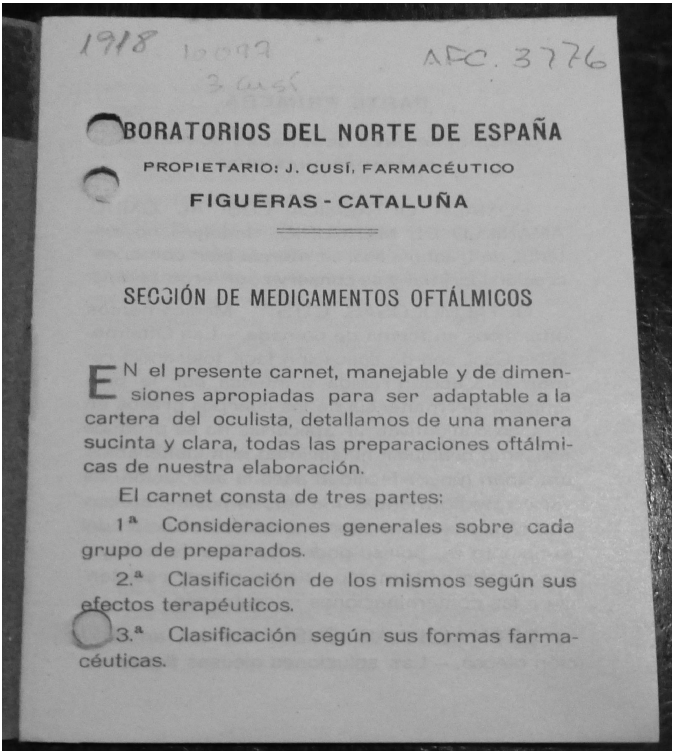
1918 10099 AFC. 3776

BORATORIOS DEL NORTE DE ESPAÑA

PROPIETARIO: J. CUSÍ, FARMACÉUTICO

FIGUERAS - CATALUÑA

SECCIÓN DE MEDICAMENTOS OFTÁLMICOS

EN el presente carnet, manejable y de dimensiones apropiadas para ser adaptable a la cartera del oculista, detallamos de una manera sucinta y clara, todas las preparaciones oftálmicas de nuestra elaboración.

El carnet consta de tres partes:

1ª Consideraciones generales sobre cada grupo de preparados.

2.ª Clasificación de los mismos según sus efectos terapéuticos.

3.ª Clasificación según sus formas farmacéuticas.

Introducció del carnet 1819

Presenta quatre tipus de formes farmacèutiques, les pomades oftàlmiques conegudes amb aquest nom o com a oftalmoloses (nom patentat), oftalmolinas, oftalmoloides i gelatinoides.

Les pomades oftàlmiques o oftalmoloses, seguint les recomanacions del Dr. Axenfeld[5], contenen medicaments poc irritants, ja que la pell de la parpella i la conjuntiva podrien ser irritades amb l'ús de pomades fortes. També van bé les oftalmoloses per a principis actius tòxics, ja que en forma de pomada la toxicitat queda atenuada. De oftalmoloses en el catàleg n'hi ha 40 de diferents, a part de la Pomada oftàlmica a l'òxid groc de mercuri que es presenta a 4 concentracions i una cinquena barrejada amb atropina.

5) Karl Theodor Paul Polycarpus Axenfeld, Oftalmòleg alemany (1867-1930). Va fer contribucions fonamentals a l'anatomia i histologia dels ulls, així com la medicina de l'ull operat. Tenia un interès especial en les infeccions dels ulls.

Les oftalmolinas Cusí són col·liris esterilitzats en solució oliosa, la particularitat és que tenen una acció més intensa, més ràpida i més prolongada. L'estabilitat és remarcable i la conservació indefinida. Hi ha 6 productes amb aquesta forma farmacèutica.

Els oftalmoloides Cusí són medicaments oftàlmics en forma de comprimits de mida petita que s'apliquen directament dins de l'ull i es dissolen fàcilment en la secreció lacrimal. Presenten 12 fórmules diferents, numerades de l'1 al 12.

Els gelatinoides Cusí són plaques petites de gelatina en forma de discos ovalats. Els avantatges d'aquesta forma farmacèutica és que el medicament contingut es va dissolvent molt lentament en el líquid lacrimal de manera que s'aprofita totalment, per això les dosis de medicament que contenen poden ser molt inferiors a les dels oftalmoloides que són de dissolució fàcil i ràpida. Hi ha 17 preparats amb aquesta presentació.

Entre els medicaments presents al catàleg des del punt de vista dels grups terapèutics, s'hi poden trobar midriàtics, miòsics, anestèsics locals, vasodilatadors, vasoconstrictors, antisèptics dèbils i enèrgics, astringents, resolutius, aclaridors de la còrnia, epidermitzants, lubrificants, antisifilítics i coadjuvants. Tots ells poden presentar-se en alguna de les diferents formes farmacèutiques esmentades o en totes elles.

En aquest mateix catàleg s'hi troba una explicació de la manera de preparar la Pomada Oftàlmica Cusí a l'òxid groc de Mercuri i quina és la base

del seu èxit. Aquesta pomada està preparada seguint la fórmula de Pagenstecher[6], la qual s'ha modificat, perfeccionant-la: el precipitat es prepara amb anterioritat i s'asseca a baixa temperatura[7]. Segons s'indica, la majoria de Farmacopees recomanen aquesta forma de preparació (Farmacopea Anglesa 1904, Austríaca 1906, Belga 906, Espanyola 1905, Estats Units 1905, Francesa 1908, Germana 1910, Holandesa 1905, Italiana 1909, Japonesa 1907, Húngara 1888, Formulari dels Hospitals militars francesos, London Hospital, Hospital de Santo Tomàs, Middlessex Hospital, Charingcross hospital).

Altres medicaments també relacionats en el catàleg de 1919 són unes compreses esterilitzades perquè els pacients operats quan vagin a casa seva es puguin fer les cures sense intervenció del facultatiu. L'oli gris Cusí al 40 i al 50% de mercuri bidestil·lat, preparat per a lesions dermo-sifilítiques[8]. Finalment, hi ha un preparat nassal, la Rinocorina, que la justifica dient que "*las enfermedades de la nariz, por la comunicación de este órgano con la región ocular, tiene una gran influencia sobre el proceso de algunas enfermedades que afectan al aparato de la visión*", és a dir, que es considera que a part de tractar les malalties dels ulls també s'ha de garantir que el nas està sa.

Els estris i aparells que conté el catàleg, són gràfiques per oftalmologia, la oculo-banyera Ideal Cusí i flascons comptagotes.

L'any 1920 van publicar un "Cuaderno de las oftalmolosas Cusí" també tipografiat pels Laboratorios del Norte de España, on s'indica la composició de cada una d'elles i l'efecte terapèutic.

---

6) Fiedrig Alexander Hermann Pagenstecher, oftalmòleg alemany (1828–1879). Fundà un hospital d'oftalmologia a Wiesbaden. Va ser conegut internacionalment pel seu tractament en els casos de glaucoma i cataractes. Va introduir la pràctica quirúrgica coneguda com l'extracció intracapsular de cataracta. Al 1862 va donar a conèixer la pomada de precipitat groc de mercuri com a una pomada oftàlmica.

7) La farmacopea espanyola VII ed. de 1905 obté l'òxid groc de mercuri per una reacció en mitjà aquós del clorur mercúric amb potassa càustica. El precipitat groc es filtra per paper i es renta fins que les aigües de rentat donen reacció negativa a la presència de clorurs amb nitrat de plata. Finalment s'asseca entre paper a baixa temperatura. Sembla ser que un dels "secrets" de la preparació del Sr. Cusí estava en el procés d'assecatge del precipitat groc molt més llarg i aconseguit que en les preparacions de la competència. L'altre "secret" era la mateixa formulació de la pomada amb una barreja d'excipients hidrofòbics (vaselina) i hidròfils (lanolina) i una acurada homogeneïtzació final a través d'un molí de corrons. S'obtenia un producte final molt ben tolerat i molt més actiu que els preparats de la competència, entre ells un pomada francesa anomenada Dulcis.

8) Segons indica, s'inclou en aquest catàleg per l'alta incidència de les lesions sifilítiques oculars.

No es coneix el motiu pel qual no es va fer la segona edició del "Catálogo" i el van treure aquest "Cuaderno". El fet és que presenta lleugeres diferències amb el Catàleg de 1919, inclou cinc productes més, n'exclou dues i no parla de la Pomada oftàlmica. Al final d'aquest quadern hi ha una nota interessant: "*Las oftalmolosas Cusí se hallan de venta en todos los Centros de Especialidades y farmacias importantes de la Península, Baleares, Canarias, Marruecos y los paises de habla castellana, Argentina, Cuba Méjico, Chile, Filipinas, etc.* (16).

REGISTRE D'ESPECIALITATS

L'any 1919 es va publicar un Real Decret (17) en el qual per primera vegada apareix definida l'especialitat farmacèutica "*Tot medicament de composició coneguda distingit amb el nom de l'autor o denominació convencional, disposat en envàs uniforme i precintat per a la venda a la farmàcia d'aquell i fora d'ella". Els preparats de composició totalment o parcialment desconeguda així com aquells en què només es indiqui a força de... es consideraran remeis secrets i la seva venda quedarà prohibida"*. Aquest mateix Real Decret instaurà per primera vegada el registre farmacèutic a Espanya; per tant, els productes que estaven inclosos en el catàleg de 1919 o en el quadern de 1920 dels Laboratoris del Nord d'Espanya, havien de passar a ser especialitats registrades o bé quedava prohibida la seva venda en considerar-se clandestines.

Això explica que l'any 1920 els Laboratoris sol·licitessin el registre de molts dels productes que elaboraven en aquell moment.

Per la documentació del registres que es conserva en el museu Cusi sembla que les sol·licituds d'inscripció es van presentar totes el 31 de desembre de 1920, o almenys així consta en els impresos de timbre del Estat que justificaven el pagament de les taxes.

ALTRES CATÀLEGS

El 1922 es publica la segona edició del "Cuaderno de las Oftalmolosas Cusí", fet amb la mateixa filosofia que el primer quadern i amb algunes oftalmoloses més. D'aquesta segona edició del quadern en tenim exemplars en castellà, francès i italià. És curiós observar que al final del quadern francès diu: "*Les Ophtalmoloses Cusí se trouvent en vente dans tous les centres d'spécialités et pharmacies importantes de la Peninsule, Baleares, Canaries, Maroc, Belgique, Egypte, Portugal, Italie, Suisse et tous les pays de l'Amerique du Sud, Argentine, Cuba, Mexico, Chile, etc"*. En el quadern italià diu que es troben les especialitats Cusí a Italia i a Colonia (18).

També hem trobat un "pamflet de 1924 "*Cusí Ophthalmic ointment of yellow oxide of mercuri and ophthalmolose*", al final del qual inclou text que diu: "*Cusi Ophthalmoloses are sold in all important pharmacies and drugstores in India*" (19).

Veiem doncs que el Sr. Cusí mitjançant les seves pomades va donar a conèixer Figueres i Catalunya a mig món.

Tal com s'ha dit anteriorment, els Laboratoris del Nord d'Espanya a Figueres tenien els dies comptats, ja que la intenció de traslladar els Laboratoris al Masnou es va anar fent realitat i en el mes de maig de 1925, es van carregar 15 vagons de tren per transportar material del Laboratori des de Figueres fins al Manou.

El 27 de juny de 1925 el Sr. Cusí es va donar de baixa de la contribució industrial i va donar per finalitzades les seves activitats a Figueres (20).

BIBLIOGRAFIA

1. Catàleg de especialitats de la Moderna Farmacia Cusí. Figueras[9]. Museu Cusí de Farmàcia.
2. *La Veu de l'Empordà*. Figueres 1914, XV, època 2ª, núm 506, p.5.
3. Llibre d'altes de la contribució industrial. Foli 36, 1914. Arxiu Municipal de Figueres.
4. Real decreto 18 de abril de 1860. Ordenanzas para el ejercicio de la profesión de Farmacia, Comercio de Drogas y Venta de Plantas Medicinales. Gaceta de Madrid (115) p.1-2, 1860.
5. Text enterrat sota la pedra de la porta d'entrada del nou Magatzem. Escrit inèdit de 1935 del Sr. Joaquim Cusí. Laboratorios del Norte de España, El Masnou. Museu Cusí de Farmàcia.
6. Eubuli. 1915. L'esperit industrial empordanès. Laboratorios del Norte de España.- Propietari J.Cusí.- Farmacèutic. *Empordà Federal*. 1915, Figueres, 18 setembre, p.2.
7. Sol·licitud per a la instal·lació d´un motor per a l´elaboració de productes farmacèutics i especialitats en el laboratori del carrer Sol d´Isern - Eres de Vila, 1914. Arxiu Munipial de Figueres.
8. Sol·licitud per a la instal·lació d´una caldera de vapor i altres aparells de laboratori al laboratori farmacèutic del carrer Sol d´Isern. 1916. Arxiu Municipal de Figueres.
9. *La Veu de l'Empordà*. p.5. Figueres, 1916, XVII, època 2ª núm. 605.
10. Laboratorios del Norte de España. Carta tipografiada per als Srs. Torrico y Ordóñez. Figueres 1918. Museu Cusí de Farmàcia.
11. Testimonios de bondad de la pomada oftàlmica Cusí. Laboratorios del Norte de España, 1918.

12. Expediente instruido con motivo de la apertura de la farmàcia pròpia de D. Gerardo Garriga Barberan, sita en la calle Ancha nª 30. Figueras 1918
13. Llibre d'altes de la contribució industrial. Foli 138 1923. Arxiu Municipal de Figueres.
14. Erisifaco Barraquer. Publicació nº 19. Laboratorios Norte de España. Figueras, 1919.
15. Laboratorios del Norte de España. Figueras. Cataluña. Catálogo de Oftalmología. Primera edición. Figueras. Cataluña. 1919.
16. Cuaderno de las Oftalmolosas Cusí. Laboratorios del Norte de España. Figueras. Cataluña. 1920.
17. Real Decreto 13 de marzo 1919. Reglamento para la elaboración y venta de Especialidades farmacéuticas. Gaceta de Madrid (72) 934- 936. Madrid 1919.
18. Cuaderno de las Oftalmolosas Cusí. 2ª edición. Laboratorios del Norte de España. Figueras 1922.
19. Cusí Ophthalmic ointment of yellow oxide of mercuri and ophthalmolose. Laboratoires of North of Spain. Figueras. Cataluña 1924
20. Llibre de baixes de la contribució industrial. Foli 119, 1925. Arxiu Municipal de Figueres.

Rev. Soc. Catalana Hist. Farm., 8 (24): 37-38 (2013). ISSN 1887-908X

COMENTARIOS SOBRE TEXTOS ACTUALES DE INTERÉS PARA LA HISTORIA Y LA PROFESIÓN FARMACÉUTICA: THE SELFISH GENE

Eusebi Carreras Ginjaume

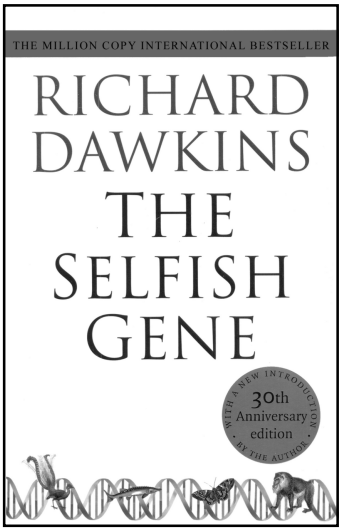

"El gen egoísta"**(**Richard Dawkins. The selfish gene. 2006. Oxford University Press), edición -la tercera- conmemorativa de la primera de 1976, es un texto sorprendente, quizás todavía más de lo que lo fue en su primera impresión.

Su autor, Richard Dawkins, nacido en Nairobi en 1941, es un etólogo, zoólogo, teórico evolutivo y divulgador científico británico. Fue titular de la "Cátedra Charles Simonyi de difusión de la Ciencia" en la Universidad de Oxford hasta el año 2008. Autor de numerosos libros, detentor de muchos premios científicos importantes y nombrado doctor honoris causa por la Universidad de Valencia con motivo del 200 aniversario del nacimiento de Charles Darwin.

Sorprendente por tratar de un tema como la genética, parcela de la ciencia tan desarrollada durante los últimos treinta años, sorprendente por qué siendo un texto pensado y expresado en un lenguaje simple, comprensible para todo el mundo, es un compendio de sabiduría y sorprendente también porqué, aunque goza de dos capítulos adicionales el resto del texto se mantiene actual como el primer día.

Los primeros capítulos enseñan lo más básico sobre la evolución y el origen de la vida, mientras el resto del texto muestra un nuevo enfoque para hacer comprender que el objetivo a nivel del individuo, no es el de sobrevivir pero sí lo es el de sus genes, lo que comporta que actúen fundamentalmente con un marcado carácter egoísta.

El mérito de la exposición está en el enfoque de que parte el autor Richard Dawkins, quien, en lugar de tratar de describir y hacer comprender la evolución de los seres humanos y animales considerándolos como una unidad, prefiere imaginar que es un gen y estudiar la evolución desde el punto de vista del propio gen. Desde esta posición no sólo investiga como los genes y sus réplicas evolucionan a lo largo de los años sino también como el cuerpo donde habitan refleja estos cambios.

Las réplicas, son las unidades fundamentales de la selección natural y se reproducen con copias idénticas con mutaciones ocasionales. Cuando estas mutaciones dan lugar a una mejora tratan de imponerse al resto de genes y son la base de la evolución.

Las moléculas de ADN constituyen un ejemplo de réplicas. El cuerpo donde habitan no es capaz de replicarse pero sirve para propagar las moléculas de ADN o sea los genes que, si bien por si mismos no son capaces de percibir y actuar en relación con el mundo exterior, si pueden influir en el comportamiento del ser de quien forman parte.

Todo lo anterior parte de la teoría de la evolución de Darwin, de la cual, el autor, afirma que es más incontestable que el hecho de que la tierra gire alrededor del sol. Sin embargo sigue, no es el propósito de este texto el de hacer un especial hincapié en el Darwinismo sino estudiar la biología del egoísmo y del altruismo basándose en la evolución de los genes y sus réplicas, sin establecer ningún tipo de dogma sino aportando ideas que aún siendo simples, ayudan a comprender los distintos estadios a través de los que hemos llegado a ser lo que somos y como nos comportamos.

Los genes, dice el autor, son esencialmente egoístas, cualidad que les confiere más posibilidades de perdurar en el tiempo cuando compiten con sus semejantes para ocupar el mayor espacio posible en el genoma pero, sigue el autor, los humanos tenemos conciencia lo que nos permite actuar independientemente de nuestros genes egoístas tanto en pensamiento como en acción.

Lo trascendente de este libro es que, siendo la genética una ciencia tan compleja, el texto la explica de forma simple y clara, lo cual es mérito de un comunicador excepcional como es el profesor Dawkins.

RAMON JORDI A L'ENCICLOPÈDIA LLIURE VIQUIPÈDIA

Ramon Jordi i González

De Viquipèdia

Ramon Jordi i González (Barcelona, 1926 - Barcelona, 2007) va ser un farmacèutic i un destacat investigador de la història de la Farmàcia i de les ciències sanitàries, especialment, en l'àmbit de Catalunya. Autor prolífic -prop de mil publicacions- de textos transcendents i d'articles marcadament crítics, no exempts de pinzellades humorístiques, de vegades molt àcides, a les revistes farmacèutiques de l'època. Posseïa a més facultats artístiques que es van plasmar en poemes i, sobretot, en la pintura, que va practicar fins a quedar cec en 1995.

Ramon Jordi González en una conferència

Taula de continguts

- 1 Personalitat
- 2 Biografia
- 3 Obres publicades
- 4 Bibliografia
- 5 Enllaços externs

Personalitat

Fidel sempre als seus principis, liberal de pensament amb gran energia física i espiritual, va sustentar sempre els seus ideals encara en contra del pensar de molts dels seus contemporanis, especialment dels poderosos. No admetia injustícies i en contra d'elles es rebel·lava manifestant tant oralment davant d'una audiència com a través dels seus escrits.

Biografia

El curs 1945-1946, va iniciar els estudis en la Facultat de Farmàcia a la Universitat de Barcelona, obtenint el grau de llicenciat en 1951 i el de doctor en 1971 amb la presentació d'una tesi doctoral ("*Relaciones de los boticarios catalanes con las Instituciones Centrales*") dirigida per José Luís Gómez Caamaño. Aquest professor va ser, en realitat, qui el va animar a investigar sobre la història de la Farmàcia i que el va introduir en aquest àmbit, concentrat llavors en la *Sociedad Española de Historia de la Farmacia*. Va exercir com a docent en la *càtedra d'Història de la Farmàcia i Legislació Farmacèutica* a la Universitat de Barcelona i també com col·laborador de la *Càtedra d'Història de la Medicina*. Si bé desenvolupà activitat professional en la indústria i en oficina de farmàcia, durant un temps, Ramon Jordi dugué a terme una intensa activitat col·legial, especialment a partir de 1962, quan Pere Vintró va assumir la presidència del Col·legi de Farmacèutics de la Província de Barcelona. Durant aquest període va conèixer al farmacèutic Rafel Masclans, que, al seu torn, havia estat el principal impulsor de l'Acadèmia de Farmàcia de Catalunya durant la República i que també va contribuir a despertar en Ramon Jordi l'interès per la història de la Farmàcia. El 1972 va ingressar a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona (http://www.rafc.cat/) amb la lectura del discurs "*Aproximación a la Historia de la «Acadèmia de Farmàcia de Catalunya»*. Una experiencia frustada", i, el 1979, va ser elegit acadèmic corresponent de la *Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya* (llavors, de Barcelona). Va ser fundador de la *Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana*, constituïda el 1991 (actualment Societat Catalana d'Història de la Farmàcia (http://www.schf.cat/)], al desenvolupament de la qual es va bolcar intensament.

Va tenir gran reconeixement, tant nacional com internacional, obtenint prestigiosos [premis], com el Fernández Canivell (1967 i 1970), i distincions, com la medalla Rafel Folch Andreu (1984), la del Prof. Farmacist Alexandru Ionescu-Matiu de primera classe (1994) i la George Urdang (1990), atorgada per l'*American Institute of the History of Pharmacy* (http://www.pharmacy.wisc.edu/aihp).

Va assistir a innombrables congressos, tant nacionals com internacionals, d'Història de la Farmàcia, aportant sempre comunicacions noves i rellevants, per la qual cosa, el 1991 va ser proposat i acceptat com a membre de l'*Academie Internationale de l'Histoire de la Pharmacie* (http://www.persee.fr/web/revues /home/prescript/article/pharm_0035-2349_2003_num_91_337_5481).

Obres publicades

- *Cerámica farmacéutica en el Museo de Arte de Cataluña*, 1971
- *Aproximación a la historia de la "Academia de Farmacia de Cataluña"*. 1972
- *Historia de una botica: las farmacia-museo del Pueblo Español*. 1972
- *Iconografía de los Santos Cosme y Damián*. 1973
- *La conspiración de les "metzines"*. 1974
- *Relaciones de los boticarios catalanes con las instituciones centrales*. 1975 (Tesi doctoral)
- *Propaganda y medicamentos*. 1977
- *Cien años de vida farmacéutica barcelonesa*. 1982
- *Medicamentos usados en el siglo XVI en el área barcelonesa, 1531-1574*. 1984
- *Monòlegs de la nit*. 1985 (sota el pseudònim de Raimon Sanabria)
- *Aportació a la Història de la Farmàcia Catalana*. 1999
- *Los Morteros de Metal en la Historia de la Farmacia y la Ciencia Moderna*. 2002 (Obra en col · laboració amb Josep M. Bosch Figueroa)
- *Colectánea de "speciers", mancebos boticarios, farmacéuticos practicantes y farmacéuticos de Cataluña* (1207-1997). 2003

Bibliografia

- Revista de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia 2007, nº 6. Número monogràfic dedicat a la seva memòria. Amb 21 col·laboracions.
- Sorní i Esteva, Xavier: "Biografia i recordança del Molt Il·ltre. Dr. Ramon Jordi González". Revista de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. 3ª. Època, nº 33, desembre 2008, 47-54.

Enllaços externs

- Societat Catalana d'Història de la Farmàcia (http://www.schf.cat/)

Obtingut de «http://ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Ramon_Jordi_i_González&oldid=11918532»
Categoria: Professors de la Universitat de Barcelona

- Darrera modificació de la pàgina: 9 juny 2013 a les 12:20.
- El text està disponible sota la Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual; es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les Condicions d'ús. Wikipedia® (Viquipèdia™) és una marca registrada de Wikimedia Foundation, Inc.

CRUCIGRAMA EN POCIÓ

O mots encreuats per als amics de la història i de la ciència

Per ***Eucatisma***. *(Vegeu solució a l'última pàgina)*

Abscisses

1- Un dels cresols.
2- Ingredient del col·lodió.
3- Substància espessa i apegalosa secretada per les glàndules mucoses i les cèl·lules glandulars. Aparell que proporciona feixos de llum coherent.
4- Amb una *S* al final: Sufix que designa inflamació de la part o òrgan assenyalat pel prefix. Metge grec que exercí a Roma aproximadament entre el 130 i 200 dC. Cognom d'un conegut escriptor italià, de nom Dario, Nobel de literatura l'any 1997.
5- Capgirat: Sense taques. Que nega l'existència de Déu. Abans del quatre.
6- Cognom d'un bioquímic català descobridor de la síntesi de l'adenina. Capgirat: lletra grega. Element no metàl·lic pertanyent a la família dels halògens i de nombre atòmic 53.
7- Unitat d'acceleració, equivalent a 1 cm/s^2. Habitant de la regió central d'Itàlia que té per capital Roma. Capgirat: Cognom d'un expresident de la Generalitat Catalana.
8- Consonants. Capgirat: Mena de guantellet, amb nusos de plom i corretges, emprat en l'antic esport del pugilat. Amb una *A* al final: Títol marià que forma part de diverses invocacions.
9- Exclamació que indica un dolor intens. Afegint una *S* al final: Sedàs molt atapeït. Conjunt de materials provinents d'una demolició o enderroc.
10- Inici de facultat. Capgirat: Terme negatiu que enllaça proposicions o una part de la preposició. Sufix emprat en la nomenclatura sistemàtica per a designar els enzims.
11- Vocal repetida.

Ordenades

1- Persona que descriu, explica o compon mites.

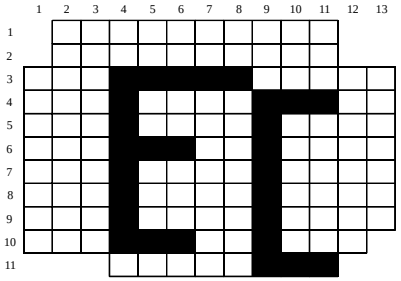

2- Teràpia a base de sucs o extrets de teixits o d'òrgans animals.
3- Hidroxiàcid carboxílic insaturat constituent d'un 80% de l'oli de ricí.
4- Abreviatura de tuberculina nova. Vocal.
5- Vocal repetida. Símbol del gal·li. Sigles de la prova de transformació dels limfòcits. Vocal.
6- Consonants. Símbol de l'àstat. Nom de l'escriptora sueca de cognom Larsson. Vocal.
7- Capgirat: Símbol químic de l'iridi. Malaltia maligne, progressiva, dels òrgans hematopoètics, caracteritzada per la proliferació anormal de leucòcits.
8- Article definit. Antibiòtic aïllat de cultius de ***Bacillus subtilis*** **amb activitat contra els bacils de la diftèria i de la tuberculosi.**
9- Principal afluent del riu Miño.
10- Moviment oscil·latori de les aigües de la mar en sentit ascendent i descendent. En llenguatge vulgar: Dona alta i molt ben constituïda.
11- Capgirat: Clorur sòdic. Cilindres, corrons.
12- Vasoconstrictor aïllat de diverses espècies del gènere *Ephedra*.
13- Fucsina.

SOLUCIÓ ALS MOTS ENCREUATS

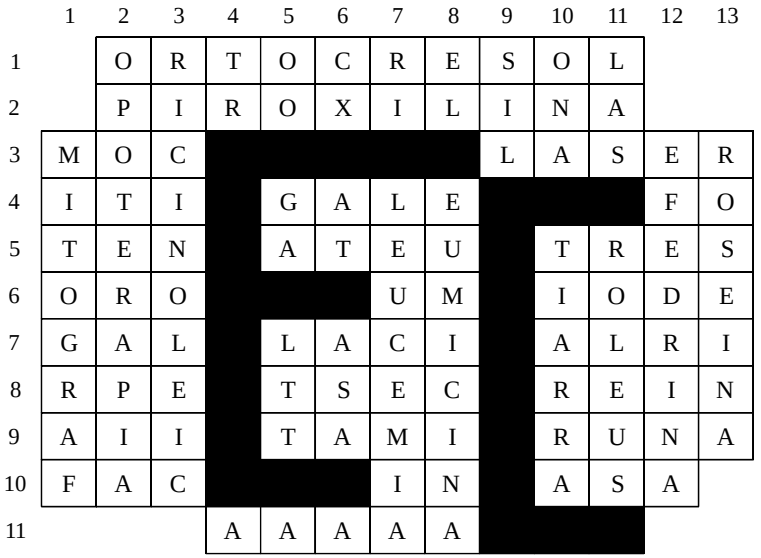

Adreça de la plana Web de la Societat: http://www.schf.cat/